

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

**СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.1 МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТАРИХЫ,
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ**

1470.	Асылбекова А.А.	Правовое регулирование искусственного интеллекта: зарубежный опыт и перспективы для Казахстана	6308
1471.	Аширбекова А.Б.	Қазақстан Республикасында Ұлттық алдын алу тетігі жүйесі	6314
1472.	Амирова Б.К.	Қазақстандағы жинақтаушы зейнетақы заңнамасының тарихи эволюциясы	6316
1473.	Бейбітұова І.Б.	Медицина қызметкерлерінің құқықтық жауапкершілігі	6319
1474.	Байтерекова К.Б., Ескендерова Г.Т.	Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік сақтандыру жүйесінің қазіргі жағдайы	6323
1475.	Егежанова Д.Р.	О влиянии нормативной практики Верховного суда Республики Казахстан на административное судопроизводство	6326
1476.	Есентемирова А.М.	Некоторые вопросы становления законодательства о высшем и послевузовском образовании в Республике Казахстан	6330
1477.	Еркін Ә.	Коррупция и правовые методы борьбы с ней	6340
1478.	Жармаханбетова Б.А.	Права коренных народов и недропользование: проблемы соблюдения и защиты прав при добыче природных ресурсов на их территориях	6345
1479.	Жолдасбек М.Б.	Қазақстан Республикасындағы Конституциялық реформа: өзгерістерді талдау және олардың құқықтық жүйеге әсері	6348
1480.	Жеңіс Е.Е.	Салық заңнамасын жетілдіру мәселелері	6353
1481.	Жанаев Е.А.	Роль морали в правовых решениях и законодательных актах	6357
1482.	Кажтай А.Н.	Қауіпті құқықбұзушылықтардың қоғамға әсері	6360
1483.	Карсибек С.А.	ҚР Алқабилер сотының құқықтық жағдайы және шетел мемлекеттерімен салыстырмалық ерекшеліктері	6364
1484.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6367
1485.	Кошкенбек Б.Б.	Шетелде оқыту бағдарламаларын құқықтық реттелуі	6371
1486.	Қалыбаева А.Ә.	Қазақстандағы жаза қолданудың құқықтық санаға әсері	6377
1487.	Қалқазбек Н.Е.	Қазіргі заманғы құқық саласының өзекті мәселелері мен даму перспективалары	6380
1488.	Маликов Ж.Н.	Қазақстан Республикасының Конституциялық сот институтының қалыптасуы және қызметі	6383

1489.	Маратов А.Б.	Роль юристов защиты прав юридических лиц	6385
1490.	Отыншиева Г.	Құқықтық сана және мәдениеттің арақатынасы	6387
1491.	Роман К.Д.	Законодательные основы обеспечения информационной безопасности детей в Казахстане: вызовы цифровой эпохи	6390
1492.	Сұңғатов С.С.	Цифрландырудың азаматтардың әлеуметтік-экономикалық құқықтарын іске асыруға тигізетін ықпалы	6392
1493.	Салиханов А.Б.	Социальные барьеры реинтеграции бывших заключённых в Казахстане: причины стигматизации и пути преодоления	6396
1494.	Турегелдиев Б.У.	Жоғарғы соттың нормативтік қаулыларының құқықтық алаңдағы ықпалы	6402
1495.	Тәуірғалиева А.Б.	Киберқауіпсіздік: қылмыстардың алдын алу және заңнамалық шаралар	6405
1496.	Табанова Ж.А.	Защита прав женщин: международный аспект	6409
1497.	Тәжі Ә.Т.	Цифровизация прав граждан РК	6413
1498.	Тигай Б.А.	Проблемы налогового правоприменения в РК	6415
1499.	Шоманова К., Ясинова Д.	Адам құқықтарының қорғалуы және заңнамалық реттелуі	6423
1500.	Ібіжан Г.Ә.	Проблемы организации правовой помощи детям с ограниченными возможностями здоровья	6427
1501.	Yagmussova A.F.	The concept and types of social guarantees and the grounds for their provision under labor legislation	6431

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.2 АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

1502.	Алмагамбетов М.	Кәсіпкерлердің құқықтары мен оның қорғалуы	6436
1503.	Булатова Л.Б.	Жасанды интеллектпен жасалған туындылардың құқықтық мәртебесі	6440
1504.	Ибрашев А.М.	Искусственный интеллект в трудовом праве: перспективы, риски и возможности	6443
1505.	Искаков Р.А.	Правовая природа договора о государственных закупках товаров в Республике Казахстан	6446
1506.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6452
1507.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен	6456

		өзекті мәселелер	
1508.	Нургалиева М.Е.	Трудовые права женщин и равенство на рабочем месте. Дискриминация как барьер для экономического прогресса	6459
1509.	Рустами-Кадырбекова Ж.	Ретроспективный анализ правового регулирования в области социального обеспечения	6464
1510.	Сураганова Д.Д.	Правовое регулирование игорного бизнеса в Республике Казахстан	6468
1511.	Третьяк М.В.	Тенденция к сокращению рабочего времени в развитых странах: баланс между производительностью и качеством жизни	6471
1512.	Третьякова Ж.В.	К вопросу имущественных правоотношений родителей и детей по законодательству Республики Беларусь	6475
1513.	Тыныбек кызы А.	Гибкие формы занятости в Казахстане и Кыргызстане: правовое регулирование дистанционной работы и самозанятости	6478
1514.	Тюлегенова А.А.	Правовые аспекты использования земли	6481

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.3 ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ ТҮЛҒАНЫҢ, ҚОҒАМ МЕН МЕМЛЕКЕТТІҢ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫҢ МЕХАНИЗМІ РЕТІНДЕ

1515.	Азенова С.Р.	Сот сараптамасын тағайындау мен жүргізу: қылмыстық процестегі маңызы және жетілдіру жолдары	6485
1516.	Абдықадыр А.Б.	Қылмыстық әділет жүйесіндегі цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект	6488
1517.	Байносерова А.Г.	Қолжазба сараптамасы дәлелдеу құралы ретінде: жаңа әдістер мен шешілмеген мәселелер	6495
1518.	Бахыт І.Б.	Уголовное судопроизводство как механизм защиты интересов личности, общества и государства	6500
1519.	Жакишева Д.К.	Арнайы білім және оларды қылмыстарды тергеу кезінде қолдану нысандары	6504
1520.	Жұмадулла Қ.Ф.	Жасанды интеллект пен криминалистика: қылмысты ашудағы жаңа дәуір	6508
1521.	Маратова А.М.	Понятие судебно-биологической экспертизы и ее значение для установления обстоятельств уголовного дела	6510
1522.	Шариф М.Қ.	Психологиялық портретті құру: сот сараптамасында қолдану тәжірибесі	6514
1523.	Жунусов Д.С.	Совершенствование качества судебных экспертиз: организационно-правовой подход	6517
1524.	Khamidullina R.	Jury Trials in the Criminal Justice System: A Comparative Analysis of the U.S. And	6520

		Kazakhstan Models	
1525.	Киікбай Б.С.	Онлайн алаяқтық қылмыстық құқық бұзушылықтарын тергеп-тексерудің өзекті мәселелері	6523
1526.	Салимжуаров Г.Ф.	Перспективы использования искусственного интеллекта в производстве судебных экспертиз	6528
1527.	Серіктай Н.Ө.	Тергеушінің жеке басының кәсіби-психологиялық сипаттамасы	6531

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.4 ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМА: ЗАМАНАУИ СЫН-ҚАТЕРЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

1528.	Адильхан Х.Б.	Қылмыс пен жазаның психологиялық қырлары: кінә және жауапкершілік сезімі	6536
1529.	Арзанбекова К.Қ.	Геноцид және оның халықаралық құқықтағы орны	6538
1530.	Ахметжанова А.А.	Правовое обеспечение информационной безопасности Республики Казахстан: вызовы и перспективы	6540
1531.	Айзак А.Ж.	Әлеуметтік факторлар мен экономикалық қысымның қылмысқа ықпалы	6544
1532.	Әжібекова А.Е.	ҚР жасөспірімдер арасындағы буллингке қарсы шаралар мен шетелдік тәжірибе	6546
1533.	Болатбекова А.А.	Қылмыс пен жазаның қоғамдағы әлеуметтік-мәдени ықпалы	6552
1534.	Бөлебай А.Б.	Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық қылмыстарының алдын алу мәселелері	6555
1535.	Дүйсен Қ.А.	Адам саудасының құрбандарын анықтау және қорғау механизмдері	6563
1536.	Карсибек С.А.	Жыныстық қолсұғылмаулыққа қарсы жасалған қылмыстардың латенттілігі: себептері және шешу жолдары	6566
1537.	Кенеспек Д.М.	Қазақстан Республикасындағы қылмыстардың қайталану себептері мен алдын алу жолдары	6569
1538.	Кийкбай Н.К.	Жалған ақпарат тарату және оның қылмыстық-құқықтық салдарлары: ақпараттық кеңістікте қауіпсіздік пен жауапкершілік мәселелері	6572
1539.	Кожанова Д.Р.	Реформа уголовного законодательства Республики Казахстан: анализ реализации положений концепции УК 2014 года через призму десятилетнего опыта	6575
1540.	Көбейсін Ө.Т.	Кінә мен оның қос нысаны: қазіргі қылмыстық құқықтағы ерекшеліктер мен проблемалар	6578
1541.	Койчубекова А.А.	Уголовная ответственность за	6580

		насильственные действия сексуального характера	
1542.	Қабдылова А.Қ.	Кибербуллингтың алдын алудың құқықтық мәселелері	6585
1543.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6590
1544.	Орынбай Ш.А.	Кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауапкершілігі	6593
1545.	Сайлаубек М.Ж.	Қылмыстық құқықтағы өзін-өзі қорғау шегінің әлеуметтік және құқықтық аспектілері	6597
1546.	Төрехан А.Ә.	Тұрмыстық зорлық-зомбылық; қылмыстық жауаптылық және әділ жаза тағайындау мәселелері	6600
1547.	Тюлегенова А.А., Куатова Р.Е.	Совершествование превентивных мер в рамках реализации антикоррупционной политики в РК	6607

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.5 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖАРИЯ ҚҰҚЫҚ: ЖАҢА ҚАУІП-ҚАТЕРЛЕР ТЕГЕУРІНДЕРІ

1548.	Алиев Е.	Правовое регулирование международных железнодорожных перевозок в Республике Казахстан	6611
1549.	Аршабаева Р.С.	Заманауи құлдықпен күрестегі халықаралық құқықтың тиімділігі мен мәселелері	6616
1550.	Данияр Ә.А.	Роль международных организаций в урегулировании вооруженных конфликтов	6620
1551.	Кабдрахманов А.Е.	Анализ правового регулирования защиты прав трудовых мигрантов: опыт Казахстана и России в контексте международных стандартов	6626
1552.	Qodirova T.R.	The role of the United Nations High Commissioner for refugees in protecting refugee rights	6631
1553.	Медетова М.Б.	Азаматтық авиациядағы алғашқы халықаралық қауіпсіздік стандарттары: пайда болу және тарихи негіздері	6634
1554.	Мыктыбаева Д.А.	Регулирование вопросов трудовой деятельности трудящихся-мигрантов в международных соглашениях Республики Казахстан	6640
1555.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6645
1556.	Рублевский А.А.	Этическая дилемма статуса эмбриона	6648
1557.	Тулеген А.С.	Правовые проблемы назначения и исполнения наказания в деятельности международных уголовных трибуналах ad hoc	6652

**10.6 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММЕРЦИЯЛЫҚ АРБИТРАЖ ЖӘНЕ ЦИФРЛАНДЫРУ
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚ**

1558.	Акынов Д.М.	Правовые механизмы обеспечения исполнения обязательств государствами-членами ЕАЭС	6657
1559.	Ануарбек А.	Применение блокчейн-технологий в международном коммерческом арбитраже: правовые вызовы и перспективы	6661
1560.	Жаксылыков К.К.	Особенности правового регулирования отношений, возникающих из международного договора купли-продажи товаров	6665
1561.	Каримова Ф.Х.	Защита персональных данных в международном частном праве	6669
1562.	Мирзоева М.М.	К вопросу о сущности деловой репутации	6675
1563.	Раджабов М.Д.	Трудовые права иностранных граждан в международном частном праве	6679

10.7 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БҰҰ-НЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МАҚСАТТАРЫ

1564.	Ануарбек А.	Международное экологическое правосудие: теоретические основы и практические аспекты	6683
1565.	Burieva M.S.	The role of international organizations in regulating the use of water resources of transboundary rivers and lakes	6687
1566.	Nasreddinzoda N.	The role of regional organizations in achieving the SDGs: international legal aspects	6691
1567.	Шалгымбаева А.Н.	Комиссия международного права ООН: регулирование экологических аспектов вооруженных конфликтов	6693

СЕКЦИЯ 11**АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО****ПОДСЕКЦИЯ 11.1 СТРОИТЕЛЬСТВО**

1568.	Аманжолова Ш.Ф.	Қарқынды құрылыс жағдайындағы Астана қаласының жер асты сулары деңгейінің өзгерісін болжау	6698
1569.	Батирбекова А.Т.	Численное моделирование работы стены в грунте с распорной системой в условиях плотной застройки	6702
1570.	Бекетов Д.Н.	Энергоэффективность в строительстве: симуляция влияния ориентации зданий на потреблении энергии в Астане	6707

— дерекқорларды, мониторинг жүйелерін, сондай-ақ анонимді байланыс арналарын енгізу ұсынылады [6].

Адам саудасына қарсы күрес сенімді заңнамалық базаны ғана емес, сонымен қатар құрбандарды анықтаудың, қорғаудың және оңалтудың тиімді практикалық тетіктерін қажет етеді. Қазақстан ведомствоаралық ынтымақтастықты қалыптастыра отырып, үкіметтік емес ұйымдармен әріптестікті дамыта отырып және халықаралық стандарттарды енгізе отырып, осы бағытта маңызды қадамдар жасауда. Алайда, ресурстардың жетіспеушілігі, үйлестірудің әлсіздігі және аймақтардағы көмекке қол жетімділіктің шектелуі сияқты проблемалар жүйені одан әрі жетілдіру қажеттілігін көрсетеді. Адам құқықтарына негізделген кешенді және адамға бағытталған тәсіл адам саудасына қарсы тұрудың тұрақты және тиімді моделін құрудың кілті болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Руководство по выявлению и расследованию случаев торговли людьми и незаконного ввоза мигрантов в Казахстане. — Астана: Программа ВОМСА, 2017.-120с. <https://www.bomcaeu.org/ru/repository/manuals/vyavlenie-i-rassledovanie-slucaev-torgovli-ludmi-i-nezakonnogo>

2. Механизмы перенаправления жертв торговли людьми на национальном уровне: Практическое руководство / Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ). — Варшава: ОБСЕ/БДИПЧ, 2004.84с. <https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/13968.pdf>

3. Борьба с торговлей людьми: Руководство для парламентариев / Управление ООН по наркотикам и преступности (УНП ООН). — Вена: УНП ООН, 2009.192. <https://www.unodc.org/documents/human-trafficking>

4. Анализ текущего положения дел в сфере борьбы с торговлей людьми в Казахстане / ОБСЕ. — Астана: ОБСЕ, 2010. — 56 с. — <https://www.osce.org/files/f/documents/2/2/73775.pdf>

5. Принцип ненаказания жертв торговли людьми: Аналитическая справка / Межучрежденческая координационная группа по борьбе с торговлей людьми (МКГТЛ). Нью-Йорк: ООН, 2020. — 12 с. — https://icat.un.org/sites/g/files/tmzbd1461/files/1910802_icat_issue_brief_8_ru_final.pdf

6. Профилактика торговли людьми: Образовательный модуль 7 / Управление ООН по наркотикам и преступности (УНП ООН). — Вена: УНП ООН, 2019. — 40 с. https://www.unodc.org/documents/e4j/tip-som/E4J_TiP_module_7_Russian_FINAL.pdf

УДК 343.6

ЖЫНЫСТЫҚ ҚОЛСҰҒЫЛМАУЛЫҚҚА ҚАРСЫ ЖАСАЛҒАН ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ЛАТЕНТТІЛІГІ: СЕБЕПТЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Карсибек Сандуғаш Алықызы

*Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, заң факультеті
«Құқықтану» мамандығының 2 курс студенті
@karsibek.sanduash@mail.ru*

Ғылыми жетекші: заң ғылымдарының кандидаты, Ашимова Э.А.

Құқық қорғау органдары тарапынан қылмыстық әрекеттерді есепке алмай, олар бойынша шара қолданбай әдейі жасыру – азаматтардың құқық қорғау органдарынан

күтілетін қорғанысынан айырылуына және қылмыстық қақтығыстарды шешудің құқықтық емес жолдарының дамуына алып келеді. Мысалы, отбасылық-тұрмыстық саладағы күш қолдану сипатындағы қылмыстар – қылмыскер мен жәбірленуші арасындағы ерекше қатынастарға байланысты – өте жоғары латенттілікпен ерекшеленеді. Жыныстық қолсұғылмаулыққа қарсы жасалған қылмыстардың латентті болып қалуы, жәбірленушінің психикалық және жыныстық түрде дамымағаны, оған қоса жыныстық сауаттылықтың болмауынан. Яғни, мұндай қылмыстар тіркелген санынан әлдеқайда көп жасалады. Бұл жағдай отбасындағы қатігездік әрекеттерге, зорлық-зомбылық әрекеттерге құқық қорғау органдарының дер кезінде әрекет етпеуіне, тіпті ауыр қылмыстардың көп жасалуына, қайталануына алып келеді. Тақырыпта көрсетілген “жыныстық қолсұғылмаулық” деген ұғым бар. Осы ұғымға дефиниция беретін болсақ, қылмыстық құқықта жыныстық еркіндік он алты жаста бекітілгендіктен жас балаларға және он алты жасқа толмаған адамдарға қатысты барлық қылмыстық құқықбұзулардың тікелей объектісі жыныстық қолсұғылмаулық болады. Қазақстанда 2024 жылы балаларға қарсы жасалған зорлық-зомбылық қылмыстар бойынша 904 оқиға тіркелген.[1] Ал, тіркелмеген қылмыстар саны белгісіз.

Қазақстан 1994 жылы “Бала құқықтары туралы Конвенцияны” ратификациялайды. Осы Конвенцияның бірінші бабында 18 жасқа толмаған әрбір адам баласы-бала болып танылады деп көрсетілген[2]. Әрбір бала болашақ азамат, болашақ елдің тірегі. Сол үшін де балалардың құқықтарын қорғау, балаларға жасалған қылмыстардың әрбірін ашу мемлекеттің міндеті және ата-ананың міндеті. Жыныстық қолсұғылмаушылыққа қарсы жасалған қылмыстардың латенттілігі (жасырындылығы) — Қазақстанда өзекті және күрделі мәселе. Бұл қылмыстардың көпшілігі тіркелмей қалады, себебі жәбірленушілер көбінесе қорқыныш, ұят немесе сенімсіздік салдарынан құқық қорғау органдарына жүгінбейді. Жалпы балаларға жасалған зорлық-зомбылық қылмыстарының латентті болып қалу себептері өте көп. Негізгі әдебиеттер мен деректерді саралай келе бұл қылмыстардың латентті болып қалу себептерін 4 категорияға бөліп қарастыруға болады:

Жәбірленушінің үнсіздігі: Жыныстық сауаттылықтың болмауынан, ата-ананың баламен ашық сөйлеспеуінен, қоғамдағы стигма мен жәбірленушіні кінәлау үрдісі балаларды үнсіз қалуға итермелейді.

Құқық қорғау органдарына сенімсіздік: Кейбір жәбірленушілер полицияға немесе сот жүйесіне сенбейді. Себебі әділеттіктің қайта орнайтынына сенбейді және дүйім жұрт алдындағы өз абыройын ойлайды.

Дәлелдердің жетіспеушілігі: Қылмыс орнында күәгердің болмауына байланысты немесе қажетті дәлелдердің жетіспеуіне байланысты болуы мүмкін.

Қоғамдық қысым: Жәбірленушілер қоғамнан немесе отбасынан қысым көруі мүмкін, бұл олардың қылмыс туралы хабарлауына кедергі келтіреді.

Негізгі себептері осы. Әрбіріне жеке тоқталатын болсақ, жәбірленушінің үнсіздігі көбіне жыныстық сауаттылықтың болмауынан орын алып жатады. Адвокат Ләззат Ракишева Қазақстан арнасы берген сұхбатында осы мәселені қозғайды. Ләззат Ракишева айтады: «Ата-аналар балаларымен ашық сөйлеспейді. Балаларымен ата-ана ашық сөйлесіп, кішкентай кезінен сенің денеңе ешкімнің қолы тимеуі керек деп, жеке шекарасын үйрету керек балаға»[3]. Шыныменен де қоғамда бұл дүниені ұят деп түсінетіндер саны айтарлықтай көп. 2024 жылдың 13 сәуірінде 57 жастағы ер адам 12 жастағы қызды зорлап келген. Қыз құқық қорғау органдарына хабарлап, қорғауын сұраған, бірақ та қыздың әжесі 57 жастағы ер адамды қорғау үшін адвокат жалдаған болатын.[4] Бұл оқиға латентті қылмыс себептерінің 4ші бөлігіне келеді. Яғни, қоғам тарапынан қысым, дәл осы жағдайға қарасақ, туыстары тарапынан қысым көрсетіліп тұр. Бірақ жәбірленуші осы қысымға қарамастан, құқық қорғау органдарына хабар беріп отыр. Ал, психологиялық жағынан әлсіз балалар бұндай қысымға шыдамайды және қажетті органдарға баруға дәті бармайды. Жоғарыда аталған екінші себепке, яғни құқық қорғау органдарына деген сенімсіздік себепін қарастыратын болсақ, өте үлкен мәселе сыртқа шығады. Қазақстан Республикасының Ұлттық Статистика

бюросының мәліметі бойынша 2024 жылғы зерттеуіне сәйкес, полицияға толық сенетіндер үлесі 64,3%, ішінара сенетіндер – 26,9%, сенбейтіндер – 3,9%, сенбейтіндер – 3,4%. Ішінара сенетіндер мен сенбейтіндер үлесін анықтасақ 30,8%-ды құрайды. Бұл бізге халықтың 30 пайыздан астамы құқық қорғау органдарына

Діни және мәдени факторлардың ықпалы Қазақстанның кейбір өңірлерінде немесе этностық топтарында діни көзқарастар мен мәдени ұстанымдар жыныстық тақырыптарды жабық ұстауға итермелейді. Мұндай ортада баланың жыныстық қолсұғылмаушылық құқығы туралы ашық айтуы – тыйым салынған немесе «ұят» деп саналатын дүние. Көп жағдайда жәбірленуші тек зорлық фактісін емес, өзі туралы айтылатын әңгімелер мен айыптаулардан қорқады. Бұл үрей діни тәрбиемен астасып, жыныстық қылмыстарды жасыруға әкеледі. Дәстүрлі патриархалдық көзқарастар да көбіне ер адамның үстемдігін ақтап, әйел немесе қыз баланың үнсіз қалуына мәжбүрлейді. Медиа мен әлеуметтік желілердегі рөлі. Қазіргі қоғамда ақпарат кеңістігі өте жылдам таралады. Жәбірленуші туралы ақпараттың БАҚ немесе әлеуметтік желілерде жарияланып кетуі, оны келемеждеу, тіпті кінәлау жағдайлары жиі кездеседі. Бұл әсіресе кәмелетке толмаған балалар үшін үлкен психологиялық соққы болып табылады. Жәбірленуші мен оның отбасы «ұят болады», «көршілер не дейді» деген қорқынышпен, оқиғаны мүлде жасырып қалуы мүмкін. Сонымен қатар, әлеуметтік желіде орын алатын қылмысты романтизациялау немесе дұрыс емес түсіндірулер де балалардың зорлық-зомбылықты қылмыс деп тануына кедергі келтіреді. Қылмыскерлердің туыстық немесе жақын таныстық қатынаста болуы. Жыныстық сипаттағы қылмыстардың басым бөлігі жәбірленушіге таныс немесе туыс адам тарапынан жасалады. Бұл фактор қылмыстың ашылмауына үлкен себептің бірі болып отыр. Қылмыскердің отбасымен туыстық байланыста болуы, материалдық немесе эмоционалдық тәуелділік жәбірленушінің үнсіз қалуына ықпал етеді. Ата-аналар да кейде отбасындағы «абырой» мен «ұятты» ойлап, істі жасырып қалуға тырысады. Осындай істерде бала көбіне екі оттың ортасында қалады – бір жағында жәбірленуші, екінші жағында оны жақтап тұрған туыстары.

Білім беру мекемелерінің рөлі. Мектептер мен басқа білім беру ұйымдары жыныстық қылмыстардың алдын алуда үлкен рөл атқарады. Алайда, қазіргі таңда көптеген мектептерде жыныстық сауаттылық бойынша білім беретін жүйелі бағдарлама жоқ немесе жеткіліксіз. Мектеп психологтары мен мұғалімдердің жәбірленушімен жұмыс істеуге арналған арнайы даярлығы жоқтың қасы. Оқушылардың мінез-құлқындағы өзгерісті дер кезінде байқамау немесе немқұрайлық таныту қылмыстың ушығуына себеп болуы мүмкін. Сонымен қатар, кейбір мектеп әкімшілігі мекеменің «беделіне нұқсан келеді» деген себеппен жәбірленушінің сөзін елемей немесе істі жасыруы да кездеседі. Осы себептерді саралай келе, мәселенің қаншалықты күрделі және өзекті екенін түсіндік. Енді, осы мәселенің шешу жолдарын қарастыру керек.

Шешу жолдары: Құқықтық реформалар. Қоғамдық ағарту. Қолдау қызметтері. Шешу жолдарын айтқан кезде, қандай құқықтық реформаларды, қалай қоғамды ағартамыз, жәбірленушіні қалай қолдай аламыз деген сұрақ міндетті түрде туындайды. Осыған байланысты нақты ұсыныстар: Анонимді шағым беру жүйесін заңдастыру. Қазіргі дамыған заманда әрбір адамда, балада телефон бар және оны қалай қолдануды біледі. Егерде біз анонимді шағым беру жүйесін заңдастырсақ және осы жүйе туралы насихаттасақ балалар шағым бере алады. Жәбірленушіні қорғау туралы заң нормаларын күшейту. Реформа: Қорғану ордерлерін беру механизмін жеңілдету, қауіпсіз баспаналар санын арттыру, жәбірленушіні сотқа дейін және сот кезінде қорғау шараларын енгізу. Мақсат: Жәбірленушіге қысым көрсетудің алдын алу. Жыныстық қылмыстар туралы білім беру және стигманы жою мақсатында ақпараттық күрес жүргізу.

Жыныстық сауаттылықты арттыру мақсатында мектепте қосымша сабақтар өткізу. Бұл ұсыныстар жыныстық қолсұғылмаушылыққа қарсы жасалған қылмыстардың латенттілігін азайту мақсатында ұсынылды.

Жыныстық қолсұғылмаушылыққа қарсы жасалған қылмыстардың латенттілігі — бүгінгі Қазақстан қоғамындағы аса өзекті, әрі күрделі мәселелердің бірі. Мұндай

қылмыстардың көбі құқық қорғау органдарына жетпей, жабулы қазан күйінде қала береді. Бұл — тек бір адамның емес, бүтін бір қоғамның, мемлекеттің, тіпті ұрпақтың қауіпсіздігіне қатер төндіретін жағдай.

Жәбірленушінің үнсіздігі, құқық қорғау органдарына деген сенімсіздік, дәлелдердің жетіспеушілігі мен қоғамдық қысым — осының бәрі жыныстық қылмыстардың көлеңкеде қалуына себеп болып отыр. Әрбір үнсіз қалған қылмыс — қайталануы мүмкін жаңа қылмыстың алғышарты. Сондықтан да бұл жағдайға бейжай қарау — болашағымызға жасалған қиянатпен тең. Зерттеу барысында бұл мәселені шешу үшін құқықтық реформалар қажет екені анықталды. Анонимді шағым беру жүйесін енгізу, жәбірленушіні қорғау шараларын күшейту, жыныстық сауаттылықты арттыру бағытында қоғамды ақпараттандыру — басты басымдықтардың қатарында. Балалардың құқықтарын қорғау — тек заңмен емес, бүкіл қоғамның санасымен жүзеге асатын кешенді жұмыс. Бала — елдің ертеңі. Егер біз олардың қауіпсіздігін, психологиялық және физикалық тұтастығын қорғай алмасақ, болашаққа нық сеніммен қарау қиын. Сондықтан да жыныстық қылмыстардың латенттілігін азайту — тек заңгерлердің емес, әрбір азаматтың, әрбір ата-ананың, әрбір ұстаздың, қоғам мүшесінің ортақ парызы болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Балаларға қарсы жасалған жыныстық зорлық-зомбылық қылмыстарының саны https://bala.stat.gov.kz/kz/prestupnost-nesovershennoletnih-po-otdelnym-vidam-prestuplenij?utm_source=chatgpt.com
2. «Бала құқықтары туралы Конвенция» https://adilet.zan.kz/kaz/docs/B940001400_
3. Адвокат Ләззат Ракишеваның берген сұхбаты <https://qazaqstan.tv/news/185416/>
4. Балаларға қарсы жасалған жыныстық қылмыс <https://www.instagram.com/p/C7eaF1PNI8H/?igsh=MXZzaWZscTFuaW42Nw=>
5. Халықтың құқық қорғау органдарына деген сенім көрсеткіші https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/stat-crime/publications/296516/?utm_source=
6. Балаларға қарсы жасалған жыныстық қылмыс https://www.instagram.com/p/C9_opGItpH7/?igsh=MWVzd2g3bHJ3b3ZocA==

УДК 343.26

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ҚАЙТАЛАНУ СЕБЕПТЕРІ МЕН АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ

Кенеспек Диана Маралқызы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті заң факультеті «Құқықтану» мамандығының 2 курс студенті
dianakenespek@gmail.com

Ғылыми жетекшісі: заң ғылымдарының кандидаты,
Ашимова.Э.А.

Қоғамдық қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті сақтау әрбір мемлекеттің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, қылмыстардың қайталануы (рецидив) ерекше алаңдаушылық тудырады. Қылмыстардың қайталануы — бұл бұрын